

Asia: VN/1972/2020

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston koulutuspoliittiseksi selonteoksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset selontekoa koskevat kommentit

Pohjois-Karjalan maakuntaliitto näkee korkealaatuisen koulutuksen merkityksen Suomen sekä maakuntien hyvinvoinnin edistämisen ja menestymisen edellytyksenä. Selonteossa linjataan vision ohella tarvittavat normi- ja muun ohjauksen, voimavarojen ja rakenteiden muutokset kohti 2040-lukua mentäessä. Selonteolla on erittäin suuri merkitys koulutus-, alue- ja talouspoliittisia päätöksiä tehtäessä. Koulutuksen korkean laadun ja vaikuttavuuden ylläpitäminen edellyttää työtä ja myös rakenteiden uudistamista. Toiminta on käynnistettävä viipymättä, koska Suomen viimeaikaiset tulokset kansainvälisissä ja kansallisissa oppimistutkimuksissa ovat olleet laskevia.

Selonteossa on huomioitu hyvin keskeiset muutokset ja uudistukset kuten väestönmuutos, oppivelvollisuuden jatkaminen 18 ikävuoteen, alueellisten hallintorakenteiden muutokset ja TKI-poliittiset uudistukset. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto pitää tärkeänä, että kasvatuksen ja koulutuksen lainsäädäntöön kirjattu arvopohja toteutuu yhdenvertaisesti koko Suomessa. Soteuudistuksen myötä opetustehtävien merkitys korostuu kuntien tehtäväkentässä. Alueellisten erojen tasaaminen tulee näkyä tehtävissä toimenpiteissä ja koulutuksen saavutettavuus kasvukeskusten ulkopuolella tulee turvata.

Kommentit lukuun 2. Visio/tavoitetila – koulutus ja tutkimus kohti 2040-lukua

Vision linjauksen mukaan kaikilla on oikeus oppia ja kasvaa ja saada tarvitsemansa tuki ja ohjaus. Oppimistuloksiin ei saa vaikuttaa sukupuoli, perhe- tai kulttuuritausta tai asuinpaikka. Samalla korostetaan arvopohjan yhdenvertaisen toteutumisen merkitystä koko Suomessa sekä opetus-, ohjaus- ja muun henkilöstön riittävyyttä. Perusedellytyksiltään monin tavoin erilaisten alueiden ja maakuntien Suomessa nämä ovat hyviä linjauksia. Niiden toteutumisen turvaaminen on keskeinen toimenpide, jota pitää suunnitelmallisesti viedä eteenpäin yhteistyössä maakuntien kanssa. Lähtökohdat toimintaan ovat jo haasteelliset tarkasteltaessa esimerkiksi maahanmuuttajien oppimistuloksia. Monikulttuurisuus tuo oman muutospaineensa koulutukseen. Vieraskielisten määrän kasvu on ollut nopeaa ja se tulee jatkamaan kasvuaan. Vielä vuonna 2013 ruotsinkielisiä oli

enemmän kuin vieraskielisiä. Vuosikymmenen lopulla vieraskielisiä oli jo 125 000 enemmän kuin ruotsinkielisiä. Pohdittavaksi tuleekin, miten koulutusjärjestelmämme vastaa tähän haasteeseen.

Koulutus- ja tutkimusorganisaatiot eivät saa olla erillisiä kokonaisuuksia. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto näkee tärkeänä koulutus- ja tutkimusorganisaatioiden alueellisen yhteistyön vahvistamisen ja kehittämisen työelämän kanssa.

Kommentit lukuun 3.1 Varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus

P-K:n maakuntaliitto pitää erittäin hyvänä, että selonteossa esitetyillä lainsäädännön ja rahoituksen kokonaisuudistuksilla turvataan koulutuksen yhdenvertaisuustavoitteet. Lasten ja nuorten hyvinvointinäkökulma korostuu ja selonteossa nostetaan hyviä taloudellisia linjauksia kuten varhaiskasvatuksen maksuttomuus. Suomalaisnuorten osaamistason viimeaikainen lasku on kuitenkin erittäin huolestuttavaa. Lisäksi oppilaiden väliset erot ovat kasvaneet (sukupuolten välillä, suurten kaupunkien sisällä, maahanmuuttajataustaiset ja vaikeista taustoista tulevat heikoilla). Myös pandemian aikainen etäopetus on ollut haasteellinen monelle oppilaalle. Koulutuksellisen tasa-arvon voidaan todeta heikentyneen.

Toimenpiteissä keskitetään erityistä huomiota lukutaitoa edistettäviin toimiin. Huomioiden oppimistulosten lasku myös matematiikassa ja luonnontieteissä, tulisi myös näiden oppimistaitoja tukea. Siirtymä- ja nivelvaiheisiin tulisi kiinnittää erityisesti huomiota. Oppilaiden ohjausta sekä työelämävalmiuksia ja -tietoutta tulisi aktiivisesti tukea koko peruskoulun ajan ja sille tulisi varata riittävät resurssit.

Toimenpiteissä esitetty tavoite varhaiskasvatuksen, sekä esi- ja perusopetuksen lainsäädännön ja rahoituksen uudistamisesta niin, että se huomioi paremmin kuntien eriytyvät olosuhteet, vaikuttaa tavoitteena oikeudenmukaiselta ja tuo mukanaan ennustettavuutta ja alueellisten erojen huomioimista. Vaarana kuitenkin on rahoituksen ohjautuminen enemmän kasvukeskuksiin ja ns. suuriin kaupunkeihin. Uudistamisessa on erityisesti huomioitava ja tuettava haasteellisessa asemassa olevia kuntia, joiden veroprosentti on korkea.

Kommentit lukuun 3.2 Toinen aste

Selonteossa koulutusmuotojen profilointi jää epäselväksi toisen asteen osalta. Ammatillisen koulutuksen ensisijainen tehtävä on vastata alueella osaavan työvoiman saatavuuteen. Tämän vuoksi erityisesti työelämäyhteistyöhön, sen tukemiseen ja siinä järjestettävään ohjaukseen on panostettava ammatillisessa koulutuksessa. Saavutettavuus lisääntyy, kun työelämäyhteistyö lisääntyy alueella ja koulutusta järjestetään työpaikoilla. Työelämän kanssa tehtävä yhteistyö on keskeistä myös koulutuksen osuvuuden ja laadun parantamiseksi. Huomioitava on myös työpaikkojen ja työvoiman kansainvälistyminen. Englanninkielisen koulutuksen alakohtaisia tarpeita on selvitettävä valtakunnallisesti ja tarvittaessa kehitettävä alueelliset tarpeet huomioiden.

Ammatillisessa koulutuksessa on huolehdittava myös geneeristen taitojen opettamisesta ja mahdollistettava jatko-opintokelpoisuus. Päätehtävä se ei kuitenkaan ole.

Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen toisen asteen koulutuksessa on välttämätöntä. Uusi teknologia helpottaa saavutettavuuden ongelmaa, mutta se ei voi olla keskeinen ratkaisu aivan kuten selonteossa tuodaankin esille. Opintojen ohjaus ja henkilökohtaistaminen on keskiössä. Ohjaukseen ja sen kehittämiseen on osoitettava riittävät resurssit huomioiden toisen asteen erityispiirteet. Laaja-alaisen ja monitoimijaisen ohjauksen toteutuminen edistää opintojen suorittamista, tukee siirtymiä ja työelämään sijoittumista.

Toisen asteen kokonaisvaltainen ja pitkäjänteinen uudistusohjelma on tarpeellinen. Alueellisten erityispiirteiden ja väestörakenteellisten muutosten vaikutusten huomioiminen on oleellista. Saavutettavuus on turvattava.

Ammatillisen koulutuksen kohdalla on tuettava järjestäjiä, jotka ovat tehneet jo merkittäviä uudistuksia rakenteiden osalta. Lisäksi on huomioitava ammatillisen koulutuksen moninaisuus, sen eri kohderyhmät ja erilaiset toteutustavat rakenteiden uudistamisessa. Tällä hetkellä selonteossa ammatillinen koulutus näyttäytyy vain peruskoulun päättävillä suunnattuna koulutuksena. Lähes kokonaan on unohdettu, että ammatillisessa koulutuksessa on 2/3 työikäistä aikuisväestöä, jotka kehittävät osaamistaan. Vaarana on kahtiajako: 1) koulutuspolku peruskoulun jälkeen (lukio + ammatillinen), joka antaa jatko-opintokelpoisuuden ja on osa julkista koulutusjärjestelmää 2) työelämälähtöinen yritysten rahoittama joustava aikuiskoulutus, joka irtaantuu julkisesta koulutusjärjestelmästä, jos riittävää ja nopeaa ammatillista koulutusta ei ole saatavissa tarpeisiin. Uudistuksia tehtäessä, rahoitus on turvattava. Toimenpiteiden lähtökohtana ei voi olla säästöt.

Kommentit lukuun 3.3 Korkeakoulut

Suomen tavoitteena on nostaa koulutus- ja osaamistasoaan lisäämällä korkeakoulutusta. Tavoitteena on, että puolet ikäluokasta suorittaa korkeakoulututkinnon jo vuonna 2030 ja opiskelijoista 15 % on ulkomaalaisia. Kansainvälisten osaajien integroiminen korkeakouluihin, suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään nostetaan selonteossa hyvin esille. Tavoite edellyttää laaja-alaisen kotouttamisen onnistumista ja työelämäyhteyksien järjestelmällistä kehittämistä. Tähän työhön on osoitettava resursseja ja huomioitava kotoutumisen onnistumiseksi tarvittava laaja-alainen ja monitoimijainen työ, joka kattaa niin julkisen, yksityisen kuin kolmannensektorin. Korkeakoulujen aloituspaikkojen lisääminen on kannatettavaa. Mietittäessä aloja ja alueita, joille lisäaloituspaikat suunnataan, on otettava huomioon myös tasa-arvoinen alueellinen kehittyminen. Osaamistarpeet ovat valtakunnallisia vaikka keskittymistä on.

Kommentit lukuun 3.4 Tiede ja tutkittu tieto

Lausunnossa esitetyt toimenpiteet ovat kannatettavia. Tutkimusrahoituksen uudistaminen siten, että se kannustaa myös yksityistä sektoria panostamaan tieteelliseen toimintaan, on erittäin tärkeää.

Kommentit lukuun 3.5 Vapaa sivistystyö

Vapaan sivistystyön merkitys kouluttajana on keskeinen, osallistuihan vuonna 2017 koulutuksiin Tilastokeskuksen tietojen mukaan noin 900 000 opiskelijaa. Opintojen saavutettavuus heikommassa sosiaalisessa ja taloudellisessa asemassa olevien henkilöiden kohdalla on varmistettava.

Kommentit lukuun 3.6 Jatkuva oppiminen – työuran aikainen oppiminen

Työn sisältöjen muutos ja kasvu uusilta aloilta edellyttävää jatkuvaa oppimista. Jatkuva oppiminen mahdollistaa työelämän siirtymät ja työhön kiinnittymisen. Tarvitsemme selkeitä suunnitelmia ja taloudellisia resursseja myös työmarkkinoiden ulkopuolella tai työttömänä olevien osaamistason nostamiseksi. Jatkuvan oppimisen uudistusten yhteydessä on tärkeää selkeästi määritellä käytettävä terminologia mm. elinikäinen oppiminen vs. jatkuvan oppiminen.

Kommentit lukuun 3.7 Opetus-, ohjaus- ja muu henkilöstö

Opettajien ja muun koulutushenkilöstön saatavuus ja osaamisen turvaaminen on ensisijaista. Näin varmistetaan, että Suomessa on saatavilla tasa-arvoisesti ja tasa-arvoa edistäen laadukasta kasvatusta ja opetusta. Samalla tulee huomioida opettajakoulutuksen vetovoima. Pätevien opettajien saatavuus on turvattava erityisesti harvaan asutuilla alueilla kuten selonteossa on todettukin. Vetovoiman lisäksi on huolehdittava pitovoima. Ennakoinnin merkitystä on korostettava entistä voimakkaammin opetushenkilöstön ja muun henkilöstön tarpeiden esille nostamisessa sekä henkilöstöresursseja tarkasteltaessa. Oppivelvollisuusiän noustessa on muuttuneessa tilanteessa tärkeä miettiä, miten voidaan turvata koulupsykologien ja –kuraattorien sekä muun opiskelija- ja oppilashuollon palvelujen saavutettavuus.

Kommentit lukuun 3.8 Taide- ja kulttuurikasvatus ja -opetus ja taiteen perusopetus

Pohjois-Karjalan maakuntaliitto jakaa näkemyksen taide- ja kulttuurikasvatuksen tärkeydestä tieto- ja osaamisyhteiskunnassa. Taiteen perusopetuksen saavutettavuuden tukeminen muuttotappiokunnissa, joissa ikäluokat pienenevät, on keskeistä.

Kommentit lukuun 3.9 Opintotuki

On tärkeää kehittää opintotukea yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien edistämiseksi. Koulumatkatukien merkitys korostuu toisella asteella erityisesti pitkien etäisyyksien alueilla. Huomioiden jatkuvan oppimisen korostumisen tulevaisuuden työelämässä, aikuisten saamaan opintojen tukemiseen olisi keskeistä etsiä uusia ratkaisuja.

Kommentit lukuun 3.10 Ruotsinkielisen koulutuksen tilanne, tavoitteet ja toimenpiteet

Pohjois-Karjalan maakuntaliitto näkee, että monikielisten perheiden määrän kasvaessa, kaksikielisillä alueilla maahanmuuttajille on tarjottava niin ruotsin kuin myös suomenkielinen väylä.

Kommentit lukuun 3.11 Maahanmuuttajataustaisten oppiminen ja oppimispolut

Maahanmuuttajataustaisten oppimisen tukeminen on keskeistä monikulttuurisessa Suomessa. Tuki- ja ohjausresurssit on oltava riittävät. Maahanmuuttaneiden ja heidän lastensa suomen kielen tukemisen lisäksi on huomioitava heidän äidinkieltensä tukeminen. Tämä edistää niin maahan jääntiin liittyvää harkintaa kuin myös turvaa kielitaitoisen työvoiman tulevaisuudessa.

Suomen työelämä tarvitsee kansainvälisiä osaajia. Koulutus- ja työperustaiseen maahanmuuttoon tulee panostaa ja tehdä se houkuttelevaksi. Ulkomaalaisten opiskelijoiden ja tutkijoiden maahantulon sujuvoittaminen on tärkeää. Tutkinnon suorittaneilla on oltava oikeus jäädä Suomeen. Työelämäntuntemusta ja -kokemuksia tulee lisätä. Työelämässä tulee mahdollistaa oppimisen polut sekä jatkuva oppiminen kaikille työntekijöille.

Kommentit lukuun 4. Koulutus- ja tutkimusjärjestelmän tilannekuva ja keskeiset muutostekijät. Pyydämme tarvittaessa kirjaamaan vain tiiviin yleisen lausunnon luvusta ja yksityiskohtaisesti vain tärkeimmät kommentoitavat tai mahdollisesti puuttuvat asiat

Pohjois-Karjalan maakuntaliitto pitää luvussa esitettyä tilannekuvaa ja keskeisiä muutostekijöitä oikean suuntaisina. Koulutusjärjestelmän vahvoja ja haasteellisia puolia mietittäessä kohtaantongelman esille nostaminen olisi suotavaa. Tarkasteltaessa muutostekijöitä, Pohjois-Karjalalle sekä monelle muulle maakunnalle, väestömuutos on merkittävä tekijä. Se aiheuttaa laajoja haasteita niin sosiaali- ja terveyssektorille kuin myös koulutukseen ja elinkeinoelämään. Muutosten kohdalla nousee merkittäväksi kysymykseksi, miten kuntien kantokyky kestää esimerkiksi koulutuksen järjestämisvelvoitteet? Lukiokoulutuksen kohdalla selonteossa todetaan, että yhdenvertaista saavutettavuutta ei voida jatkossa turvata. Esitetty uhkakuva on todellinen ja vakava. Sen ja muidenkin uhkakuvien torjumiseksi on etsittävä ratkaisuja. Lausunnon toteamus lukiokoulutuksen yhdenvertaisen saavutettavuuden lakkaamisesta, on ristiriidassa selonteossa esitetyn vision ja yleisten tavoitteiden kanssa. Sama ristiriita toistuu muutenkin käsiteltäessä muutosten vaikutuksia koulutuspalveluiden rakenteeseen ja toteuttamistapoihin sekä rahoitukseen.

Selonteossa on esitetty näkemys 25-49 -vuotiaan väestön määrän kasvusta 40%:lla eli lähes 700 000 ihmisellä. Tämä lienee virhe. Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan muutos on vuosina 2020-2040 noin +9500 henkeä eli +0,5%.

Koulutusjärjestelmällä on erityinen vastuu toimia yhdenvertaisuuden edistäjänä. Kuitenkin vanhempien sosioekonominen asema ja koulutustaso ovat vahvasti yhteydessä nuorten koulutusvalintoihin. Samoin sukupuoli ja syntyperä vaikuttaa kouluttautumiseen. Pohjois-Karjalassa, jossa asukkaiden tulotaso on valtakunnallisesti maan matalimpia ja korkeakoulutettujen väestöosuus on myös keskimääräisesti alhaisempi, tilanne uhkaa viedä maakunnan ja sen asukkaat eriarvoistumisen kierteeseen. Kierteen katkaisemiseksi on tehtävä nopeasti konkreettisia toimenpide-ehdotuksia ja toimenpiteitä sekä osoittaa tarvittavia lisäresursseja.

Osaavan työvoiman saatavuus on turvattava. Muuttuva työelämä ja myös digitalisaatio tuo koulutukselle mahdollisuuksia, mutta myös haasteita. Koulutustarve kasvaa, syntyy kokonaan uusia ammatteja ja yleisiä osaamistarpeita. Koulutuksen on kyettävä vastaamaan nopeasti muuttuviin osaamistarpeisiin. Ennakoinnin merkitys korostuu ja sitä on korostettava. Selonteossa tulisikin entistä paremmin huomioida jatkuva oppiminen sekä työikäisten väestön koulutusmahdollisuuksien tukeminen.

Vartiainen-Lehikoinen Minna
Pohjois-Karjalan maakuntaliitto - Hyvinvointi- ja koulutusasiantuntija Mari
Nupponen